

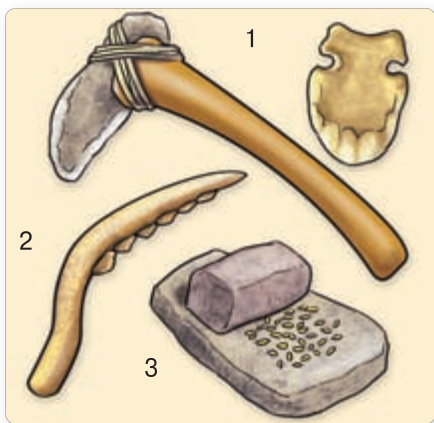
§ 6. З'яўленне земляробства і жывёлагадоўлі

?! 1. Што такое прысвойваючая гаспадарка? **2.** Якія заняткі старажытных людзей належаць да прысвойваючай гаспадаркі? **3.** Калі на Зямлі наста-ла пахаладанне?

Доўгі час чалавек толькі прысвойваў усё, што давала прырода. Але з часам яго адносіны з навакольным светам сталі іншымі. Як змяніліся заняткі і гаспадарка старажытных людзей? Што новага з'явілася ў спо-сабе жыцця?

1. Пацяпленне. Новыя вынаходніцтвы людзей. Каля 12 тыс. гадоў назад ледавік пачаў павольна раставаць і адыходзіць на поўнач. На свабоднай ад лёду зямлі вырасталі лясы. Да гэтага часу маманты амаль вымерлі. Быстраногіх і дроб-ных жывёл было значна цяжэй заганыць у падрыхтаваныя ямы-пасткі. Паляваць з дзідай было таксама няпроста. Гэта прымусіла людзей удасканалваць прылады працы і зброю. Менавіта ў гэты час былі вынайздзены лук і стрэлы. Гэта давала магчымасць паражаць дзічыну на адлегласці. Лягчэй стала здабываць птушак. З'явіліся платы і лодкі. Іх выкарыстоўвалі для рыбнай лоўлі і як сродак перамяшчэння.

2. Першыя земляробы і жывёлаводы. У старажытна-сці людзі зразумелі, што калі насенне дзікарослых зла-каў трапляла ў зямлю, то з яго вырасталі расліны, якія давалі новы ўраджай зярнят. Недалёка ад стаянкі жанчыны ўскопвалі завостранай палкай-капалкай не-вялікі ўчастак зямлі, які засява-лі. Найбольш старажытныя ку-

◀ Асноўныя прылады працы земляроба:
1 — матыка і яе наканечнік;
2 — серп; 3 — каменная зерняцёрка.

льтуры — пшаніца, проса, ячмень. Калі ўраджай паспяваў, каласы зразалі каменнымі сярпамі. З зярнят, перацёртых з дапамогай двух камянёў, атрымлівалі муку. З мукі, разведзенай вадой, — цеста. З цеста, выпечанага на распаленых камянях, — хлеб. Хлеб на доўгі час стаў асноўнай ежай чалавека.

З часам палка-капалка была ператворана ў *матыку*. Людзі паступова сталі пераходзіць ад збіральніцтва да земляробства, пачалі весці аселы спосаб жыцця. Бо для таго, каб увесць час вырошчваць ураджай, трэба было жыць на адным месцы.

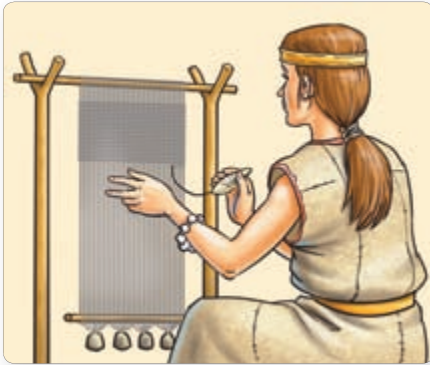
Паляўнічыя часта прыносілі дадому дзіцянят забітых звяроў. Маленькія жывёлы настолькі прывыкалі да чалавека, што станавіліся свойскімі. Першым быў прыручаны сабака. Затым людзі прыручылі коз, авечак, свіней і іншых жывёл. Свойская жывёла надзейна служыла чалавеку. Сабакі абаранялі жыллё, высочвалі звера і гналі яго. Каровы і козы давалі малако. Быкі служылі рабочай сілай пры апрацоўцы палёў і перавозцы цяжараў. Мясa жывёлы ішло ў ежу, а з яе шкур рабілі адзенне. Людзі сталі разводзіць свойскую жывёлу цэлымі статкамі.

Від гаспадаркі, пры якім людзі галоўным чынам самі ствараюць усё неабходнае для жыцця, называецца **вытворчай гаспадаркай**.

Пачаткі земляробства і жывёлагадоўлі, выяўленыя археолагамі ў *Пярэдняй Азіі*, налічваюць **10—12 тыс. гадоў**.

З дапамогай схемы растлумачце, як адбыўся пераход ад прысвойваючай да вытворчай гаспадаркі.

▲ Вертыкальны ткацкі станок.
Сучасны малюнак

3. Узнікненне рамяства. Прыкладна ў гэты ж час чалавек заўважыў важную ўласцівасць гліны цвярдзец на агні. У выніку ён навучыўся рабіць з гэтага матэрыялу трывалы посуд. Гліняны посуд дазволіў чалавеку варыць, тушыць, смажыць прадукты і захоўваць іх працяглы час.

Хутка пасля гэтага людзі вынайшлі ткацтва. Валокны шэрці і льну сталі скручваць з дапамогай прымітыўнага калаўрота ў доўгія ніткі. Роўнымі радамі ніткі нацягваліся на драўляную раму спачатку вертыкальна, а затым прапускаліся папярочна. З атрыманай тканіны шылі адзенне, якое прыйшло на змену адзенню са шкур.

Так з'явіліся першыя *рамёствы* — выраб посуду, прылад працы, тканін або іншых прадметаў ручным спосабам.

4. Род і племя. Паступова родавыя абшчыны паляўнічых і збіральнікаў ператвараліся ў родавыя абшчыны земляробаў і жывёлаводаў. Старэйшыны сачылі за тым, каб усе родзічы выконвалі агульныя працы на палях і пароўну дзялілі сабраны ўраджай і прадукты жывёлагадоўлі. Абшчыны разрасталіся да некалькіх соцень чалавек, а потым падзяляліся. Зямля не магла пракарміць усіх, і трэба было шукаць новае месца.

Частка родзічаў сыходзіла на суседнія палі і ўзгоркі і стварала там свае паселішчы. Некалькі брацкіх абшчын, якія жылі ў адной мясцовасці, складалі адзіны саюз — *племя*. Племем можна назваць гістарычна сфарміраваную супольнасць першабытных людзей, якая складаецца з некалькіх родаў, аб'яднаных паходжаннем, агульнай мовай і звычаямі.

с. 28–29

На чале племені стаяў *савёт старэйшын*. Старэйшыны абмяркоўвалі пытанні гаспадарчага жыцця, разбіралі спрэчкі паміж людзьмі, вызначалі пакаранні. Найбольш важныя справы, напрыклад перасяленне на новыя землі, вырашаліся на сумесным сходзе дарослых супляменнікаў.

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

♦ У жыцці чалавека разумнага адбыліся важныя падзеі: пераход ад прысвойваючай гаспадаркі да вытворчай і да аселага спосабу жыцця — пастаяннага пражывання на адной тэрыторыі. ♦ Людзі навучыліся вырабляць прадметы ручным спосабам, з'явілася рамяство. ♦ Родавыя абшчыны разрасталіся, падзяляліся, у выніку ўтвараліся плямёны.

? **1.** Калі на Зямлі настала пацяпленне? Якія вынаходкі былі зроблены людзьмі ў гэты час? **2.** Якія назіранні людзей прывялі да зараджэння земляробства і жывёлагадоўлі? Калі і дзе гэта адбылося? **3.** З дапамогай ілюстрацый апішыце паслядоўнасць земляробчых прац. Ці цяжка

было чалавеку апрацоўваць зямлю? **4.** Якія рамёствы вынайшлі першабытныя людзі? Ці можна аднесці рамяство да вытворчай гаспадаркі? **5.** Назавіце прычыны з'яўлення плямёнаў. Як было арганізавана кіраванне племенем?